

Mizanssena - xatti harakat madaniyati

Najmiddinova Sarvara Samariddinovna

Olimjonova Zarnigor Shokirjon qizi

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat

Institutining Farg'ona mintaqaviy filialilining

Qo'g'irchoq teatr aktyorligi 2-kurs talabalari

najimiddinovasarvara@gmail.com

zulfizarshakirjanovna@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada, ommaviy bayramlar jarayonida mekanssenalarni qurish va mekanssenaning asosiy vazifalari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Mizanssena, bayram, aktyor, tadbir, tomosha, rejissyor, spektakl, ovoz, xatti-harakat, so'z.

Inson ko'zi bilan ko'rgan va eshitgan voqeasiga asosan fikr yuritadi. Shuningdek, sahnada ham aktyorning xatti-harakati, so'z, ovoz va aktyor roliga qarab e'tibor beriladi. Shunday ekan, rejissyor tadbir yoki spektaklda ishtirokchilar xatti-harakati bilan uyg'unlik va ma'naviy g'oyani beradi.

Ko'pincha mekanssena haqida gapirganda, bu «spektaklning alohida momentlarida, aktyorlarning sahnada joylashishi» deyiladi. Agar «alohida momentlarda» degan iboraga qaramasak, hammasi to'g'riga oxshamaydi. Ko'pgina rejissyorlarning kitoblari tufayli, biz mekanssenani obrazli ta'sirchanlik deb hisoblaymiz. Lug'atni o'qiganimizda aynan «ta'sirchanlik» degan soz yetishmaydi. Lug'atdagi «joylashish», (razmexat) so'zi «joyiga olib bormoq» (razvodit) so'ziga yaqindir. Avvallari teatrlarda aktyorlarga rol bo'lib berilgach, matn organilgach, rejissyor aktyorlarni joy-joyida olib borib qo'ygan (razvedka qilgan). Aktyorlarni sahnada joylashtirish yoki ular bilan harakatning ta'sirchan usullarini, vogealarning plastik obrazlilikini topish-mekanssenani tushunishni turli talgin etishning asosidir.

«Mizanssena ishtirokchilar o'rtasidagi aloqani, ularning xatti-harakati va kurashi, harakatning dinamik rivojini aks ettiradi.

Mizanssena vogelarning plastik aks ettirilishi bo lib, uning boshi, rivoji va oxiri butunlayin vogelar rivojiga bog'liq bo ladi. U voge adagi kabi, boshlanish, o'sish va yakunga egadir. Bitta mizanssena ikkinchisiga bir voge aning ikkinchisiga o'tishi bilan birgalikda baravar ko'chadi.

Bundan kelib chiqadiki, spektakldagi mizanssena - «alohida ong» bolmay, balki voqealar qatorini plastik ifodalovchi, bir-biri bilan uzviy bog'langan dinamik zanjirdir».

Qisqa qilib aytganimizda, mizanssenani ilmiy asosda ta'riflasak, bu «qarama-qarshiliklarni plastik harakatga» ko'chishidir.

Ommaviy bayram va tomoshalarga kelsak, bunday san'at-doimo qahramonona va romantik, poetik va obrazli epik mazmunli, monumental shaklga ega bo'lishi lozim. Bu san'at global masshtabli, falsafiy mulogot va katta poetik ehtiroslar san'atidir. Davr kataklizmalari - uning asosiy vogeasi, tarix - bu vaqtning harakat birligi, xalq-bosh qahramon bo lib xizmat qiladi.

Ommaviy tomosha yumoristik yoki satirik, fojiviy yoki patetik (qattiq hayajonga soluvchi) bolib, u har doim hayotbaxshdir.

Ommaviy tomosha hech qachon pessimistik bo'lmaydi. Optimizm - uning asosi, g'oyasi, mag'zi bo'lib, tarixiy taraqqiyot sari yuruvchi tarixiy davrni aks ettiradi. Uni «kichkina odamning» taqdiri emas, balki xalqning taqdiri hayajonlantiradi.¹

Mizanssenalarni qurish jarayonida ommaviy bayramlar rejissyori oldida murakkab vazifa turadi. U tear rejissyori singari ijroni faqat bir tomonga (sahnadan-tomoshabinga) emas, balki mizanssenani to'rt tomonga (stadion maydonida), (amfiteatr maydonida) barcha tomonga mo'ljallab qurishi lozim. Shu bilan birga, u; ko'p ming sonli xalq ommasini kerakli bloklarga bo lib, birlashtirib, ushbu kartina ichidan asosiy voqeani «dramatik tugunni» ajratib ko'rsata olishi lozim. «Bu borada kompozitsion mahoratini oshirishda, mashhur rassomlar asarlaridagi ommaviy

¹ Jahongir Mamatqosimov. OMMAVIY BAYRAMLAR REJISSURASIDA SAHNA MADANIYATI. Toshkent-2009. 46-bet
www.tadqiqotlar.uz

mizanssenalarni o'rganish juda ham foydalidir»,- deydi I.G.Sharoyev. Masalan: Rembrandning «Tungi dozor», Bryulovning «Pompeyning oxirgi kuni», Surikovning «Boyarinya Morozova», Repinning «Krest yurishi», Kolvitsning «Dehqonlar urushi», Mazerelning «Zamonamiz apokalipsisi», Riveroning ulkan freskali kompozitsiyasi ommaviy mizanssenalarga qilgan bo lib, bo'lajak rejissyorlarda kompozitsiyani tushuna oladigan didni vujudga kelishiga yordam beradi».

Ommaviy tomoshalarni sahnalashtirish jarayonida, rejissyor tomoshaning umumiy montaj prinsipini tuzishda, nomerlar yaratish va h.k. da ijroning maskali-obraz uslubiga duch keladi. Bu shartli personaj bolib, ozinga xos xarakterning bo'rttirilgan chizgisiga ega bo'ladi. Bu slub sirkdagi masarabozlar uslubiga oxshaydi, lekin bu maska komik bolishi shart emas. Bunday maska personaji-allegorik funksiyani bajarib, Qahramon yoki Yovuz, Oshiq yoki Qurbon, Jangchi yoki Ona obrazlari Komedii de Arte maskalar komediyasidagi kabi vazifani bajaradi.²

Quyida esa bayram, tadbir va tomoshalardagi mizanssena turlari berilgan:

1. Ritmik
2. Metaforik
3. Shaxnatli
4. Diagonal
5. Ko'p planli
6. Funksiyali
7. Ma'noli
8. Gorizontal
9. Vertikal
10. Frontal
11. Doiraviy
12. Yarim doiraviy
13. Xaotik (tartibsiz)
14. Shaklsiz

² Jahongir Mamatqosimov.OMMAVIY BAYRAMLAR REJISSURASIDA SAHNA MADANIYATI. Toshkent-2009. 47- bet

Agar ijodkor kelajakda rejissyor yoki aktyor bo'lmoqchi bo'lsa, u bayram va tadbirlardagi jarayonga ahamiyatli va e'tiborli bo'lishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jahongir Mamatqosimov.OMMAVIY BAYRAMLAR REJISSURASIDA SAHNA MADANIYATI. Toshkent-2009.
2. Wikipedia.
3. F.Ahmedov. «Ommaviy bayramlar rejissurasi asoslari». T.:2008 y.
4. X.Mirpo latov «Ommaviy bayramlar rejissurasi» T.: «Cho'lpon». 2008.
5. A.Rasulova. «Sahna nutqi». T .: 2008.
6. N.Ikromova. «Ommaviy bayramlar tarixi». T.: 2008.
7. J. Shukurov. «Ommaviy bayramlarda musiqiy bezak». T.: 2008.
8. G.Narimonova. «Raqs san'ati». T.: 2008.
9. V.Rustamov. «Ommaviy bayramlar rejissurasi». T.: 2008.
10. N.Qosimov. «Folklor musiqa ijrochiligi». T.: «Talqin». 2008.
11. O. Ahmedova. «Xalq ijodi». T.: 2008.
12. F. Ahmedov «Ommaviy tadbir va bayramlar rejissurasi va aktyorlik mahorati». T.: 2007.
13. M.Jo'rayev. «Navro'z qo shiqlari». T.: «A.Navoiy nomidagi OMK nashriyoti». 2007.
14. F.E.Ahmedov «Ommaviy tadbirlar va tomoshalar rejissurasi va aktyorlik mahorati». T.: «Cho' lpon». 2007.